

مشارکت مالی مضاربه (MFS)

بیژن بیدآباد^۱

چکیده

مشارکت مالی مضاربه^۲ (MFS) زمینه را برای سپرده‌گذاران و مشارکت آنها در طرح‌های تجاری فراهم می‌آورد. این شیوه به عنوان زیرمجموعه‌ای از بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین^۳ (PLS) می‌باشد و در این ارتباط دستورالعمها و تشکیلات و سازمان و رویه‌های گردش کار و سازوکارهای الکترونیک و قراردادهای مربوطه، مشابهت بسیار زیادی با مفاد مطرح شده در سیستم پایه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS دارند. در این نوع مشارکت اساس تعیین نرخ بهره، نرخ بازدهی مضاربه در بخش حقیقی اقتصاد می‌باشد و بانک بعنوان واسطه و جوه با دریافت حق العمل کاری و در مقام وکیل و یا عامل، کارمزد دریافت نموده و در عوض ضمن ارائه خدمات مدیریت سرمایه به سپرده‌گذار (سپرده‌گذار) منابع وی را برای مشارکت در فعالیت تجاری مضارب فراهم می‌آورد. بازدهی ناشی از انجام این فعالیت به صاحبان منابع پولی یعنی سپرده‌گذار و عامل (مضارب) منتقل می‌شود.

در این طرح ابداع مالی بدیع گواهی مضاربه و گواهی مضاربه ادواری استفاده می‌شود که در فعال نمودن و افزایش کارایی بازارهای پولی و مالی حرکت و تحولات مهمی ایجاد خواهد کرد. سپرده‌گذار پس از سپرده‌گذاری برای مشارکت در پروژه خاص گواهی مضاربه دیجیتال دریافت می‌نماید که در بازار گواهی راستین در اینترنت قابل معامله می‌باشد و در پایان دوره مضاربه و پس از تسهیم سود با آخرین دارنده گواهی تسویه حساب به عمل می‌آید. تسهیم سود حاصل از مضاربه بین سپرده‌گذار و مضارب براساس نظریات اقتصادی و بالاخص توزیع درآمد مستنبط از قضیه اولر خواهد بود.

کلید واژه: مضاربه، بانکداری مشارکت در سود و زیان، PLS، گواهی مضاربه، بانکداری اسلامی، بانکداری بدون ربا

مقدمه

استقرار واقعی نظام بانکداری اسلامی بدون ربا می‌تواند بسیاری از معضلات اقتصادی و مالی مهم در سطح جهان نظیر وقوع بحران‌ها را مرتفع نماید که در این باره نظرات بسیار زیادی توسط کارشناسان اقتصادی مطرح گردیده و در این راستا بانک ملی نیز تلاش نمود تا با تدوین شیوه‌های صحیح و اجرائی بانکداری اسلامی قدمی در جهت توسعه نظام بانکداری اسلامی بردارد که به نوبه خود در سطح جهان بدیع می‌باشد.

مشارکت مالی مضاربه MFS زمینه را برای سپرده‌گذاران و مشارکت آنها در طرح‌های تجاری فراهم می‌آورد.

<http://www.bidabad.com/>

bjian@bidabad.com

^۱ دکتر بیژن بیدآباد، مشاور ارشد بانکداری اسلامی، بانک ملی ایران

^۲ Mudarabah Financial Sharing

^۳ Profit and Loss Sharing

این شیوه به عنوان زیرمجموعه‌ای از بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS می‌باشد و در این ارتباط دستورالعملها و تشکیلات و سازمان و رویه‌های گردش کار و سازوکارهای الکترونیک و قراردادهای مربوطه، مشابهت بسیار زیادی با مفاد مطرح شده در سیستم پایه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS دارند.

در «مشارکت مالی مضاربه MFS» صرفنظر از اینکه بانک دولتی و یا خصوصی باشد اساس تعیین نرخ بهره، نرخ بازدهی مضاربه در بخش حقیقی اقتصاد می‌باشد و بانک بعنوان واسطه و جوه با دریافت حق العمل کاری و در مقام وکیل و یا عامل، کارمزد دریافت نموده و در عوض ضمن ارائه خدمات مدیریت سرمایه به سپرده‌گذار منابع وی را برای مشارکت در فعالیت تجاری مضارب فراهم می‌آورد. بازدهی ناشی از انجام این فعالیت به صاحبان منابع پولی یعنی سپرده‌گذار و عامل (مضارب) منتقل می‌شود. بر این اساس بانک عامل سپرده‌گذار را بر اساس وکالت و تشخیص سپرده‌گذار در طرح‌های مضاربه مورد نظر سپرده‌گذار سرمایه‌گذاری نموده و بازدهی حاصل از مضاربه را بین سپرده‌گذاران و عامل (مضارب) تقسیم می‌نماید. سود و زیان واقعی بر اساس ضوابط مربوطه بین آنان در چارچوب دستورالعملهای مدون تقسیم خواهد شد. در این رابطه بانک در اجرای وظیفه واسطه‌گری مالی خود منافع حاصل از سرمایه‌گذاری را پس از کسر حق العمل به صاحبان منابع پولی یعنی سپرده‌گذاران انتقال می‌دهد.

بانک در قالب عقد جعاله با سپرده‌گذار و عقد مضاربه با عامل (مضارب / مجری)، قراردادهایی بین سپرده‌گذار، مضارب و بانک تدوین نموده تا بر اساس نظر سپرده‌گذاران در مضاربه مورد نظر ایشان در سود و یا زیان مشارکت مالی در مضاربه با مضارب را فراهم آورد. بانک از محل ارائه این خدمات اقدام به کسب حق العمل بعنوان درآمد می‌نماید. توضیح اینکه، توزیع سود صرفاً فی ما بین سپرده‌گذار و مضارب خواهد بود و بانک حق العمل دریافت خواهد نمود و در صورتی که بانک خود در مقام سپرده‌گذار بخشی یا تمام منابع مورد نیاز مضارب را تامین نماید سود بین بانک و سایر سپرده‌گذاران و مضارب توزیع خواهد گردید. قراردادهای تنظیمی بانک با هر کدام از طرفین می‌تواند بر مبنای کارمزد و یا بر مبنای مشارکت در سود یا زیان باشد. مجری (مضارب) شخصیتی حقیقی و یا حقوقی است که منابع نقدی سپرده‌گذار را طبق قرارداد مشخص اخذ و اقدام به فعالیت مضاربه مشخص می‌نماید. سپرده‌گذار عهده‌دار سرمایه نقدی مورد نیاز مضارب می‌گردد و مضارب به منظور حسن اجرای تعهدات خود تضمین مناسب به بانک ارائه می‌نماید. همچنین امین واحدی است که امور نظارتی فرآیند مشارکت در تامین مالی مضاربه را به نمایندگی از طرف بانک درخصوص حسن اجرای طرح به عهده دارد.

در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS ابزارها و ابداعات مالی بدیعی نظیر گواهی راستین استفاده شد و بانک با صدور و ارائه گواهی راستین و ایجاد بازار گواهی راستین و طراحی سبد گواهی راستین، در فعال نمودن و افزایش کارایی بازارهای پولی و مالی حرکت و تحولات مهمی ایجاد خواهد کرد. با استفاده از همین زیربنا، مشارکت مالی مضاربه MFS قابل اجرا بوده و در اصل شرایط خاص مشارکت را برای طرح‌های مضاربه فراهم می‌آورد.

گواهی مضاربه بر گه‌های بی‌نامی است که به قیمت اسمی مشخص و برای مدت معین (مدت زمان اجرای طرح مضاربه) توسط شعبه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین منتشر می‌شود. دارندگان این گواهی‌ها به نسبت قیمت اسمی و مدت زمان مشارکت در سود حاصل از اجرای طرح مضاربه مربوطه شریک می‌باشند. این گواهی به عنوان یک دارایی با قابلیت خرید و فروش اینترنتی به صورت دیجیتالی صادر می‌گردد. دارندگان گواهی مضاربه می‌توانند از طریق شبکه‌های ارتباطی اینترنت یا گیشه بانک اقدام به خرید و فروش این بر گه‌ها نموده و لذا این گواهی به صورت یک

دارایی قابلیت خرید و فروش بین‌المللی می‌یابد.

گواهی مضاربه ادواری شبیه به گواهی مضاربه است با این تفاوت که سپرده‌گذار در انتهای هر دوره منافع مشارکت همان دوره را دریافت می‌نماید و مجری با سرمایه سپرده‌گذار به دفعات اقدام به عمل تجاری می‌کند. سپرده‌گذار از طریق مراجعه به پورتال اطلاع‌رسانی سامانه اینترنتی بازار گواهی راستین یا پس از مراجعه به یکی از شعب مجری طرح مشارکت در سود و زیان و مشاوره با کارشناس مربوطه در باجه اطلاع‌رسانی با انواع محصولات مشارکت، شرایط و مقررات سپرده‌گذاری و انصراف‌آشنایی کامل پیدا نموده و طرح مورد نظر خود را انتخاب می‌نماید. پس از انعقاد قرارداد و ثبت آن، سیستم به صورت خودکار اقدام به صدور گواهی مضاربه می‌نماید. در پایان دوره مشارکت باجه حسابداری/ممیزی پس از دریافت اطلاعات مربوط به نحوه محاسبه سود و زیان طرح اقدام به محاسبه و پرداخت سود به مشتری می‌نماید.

مضارب نیز با مراجعه به شعب طرح مشارکت در سود و زیان راستین پیشنهاد مشارکت مالی در مضاربه را به بانک ارائه می‌نماید. سپس ضمن اطلاع‌رسانی به مضارب (مجری) در خصوص شرایط و مقررات مشارکت از طریق پورتال اطلاع‌رسانی بازار گواهی راستین یا باجه اطلاع‌رسانی در شعب مجری طرح مشارکت در سود و زیان، وجه مربوطه به ارائه پیشنهاد (مطابق دستورالعمل مربوطه) از مضارب (مجری) و اطلاعات مربوط به طرح پیشنهادی شامل طرحنامه، توجیه اقتصادی، فنی و مالی طرح و سایر اطلاعات مربوطه از مجری (مضارب) اخذ می‌گردد.

واحد ارزیابی مجریان بر اساس سوابق مجری (مضارب) (در صورت وجود) و نیز بر اساس دستورالعمل‌های مربوطه اقدام به ارزیابی مجری (مضارب) نموده و در صورت احراز توانایی فنی و اهلیت مجری (مضارب) گزارش مربوطه را به واحد ارزیابی طرح ارسال می‌نماید. در صورت مثبت بودن ارزیابی طرح بر اساس دستورالعمل‌های مربوطه نوع و میزان وثایق یا تضمینات مربوطه را تعیین نموده و مراتب را به اطلاع مجری می‌رساند. پس از انعقاد قرارداد منابع درخواستی و مصوب در قالب قرارداد مضاربه در اختیار مجری (مضارب) قرار خواهد گرفت. و کلیه مدارک و مستندات طبق دستورالعمل مربوطه شامل شرح موضوع و کالای مورد مضاربه، بودجه بندی، برنامه زمان بندی، منابع مورد نیاز و نحوه مصرف منابع، نحوه اجرای طرح، فازبندی، نحوه کنترل کیفیت، نحوه گزارش دهی و چگونگی اختتام طرح می‌بایست توسط مضارب به امین طرح تحویل گردد. گزارشهای نظارت بر اجرای طرح و کیفیت کار مضارب می‌بایست در مقاطع زمانی از پیش تعیین شده در اختیار واحد حسابداری / ممیزی بانک قرار گیرد. بدیهی است گزارشهای امین طرح ملاک کلیه عملیات مضارب قرار خواهد گرفت. در پایان طرح و طبق دستورالعمل‌ها و فرمول‌های مربوطه میزان سود و زیان طرح و کارمزد سهم بانک توسط نرم افزار واحد حسابداری/ممیزی محاسبه خواهد گردید. سهم مضارب و سپرده‌گذار تعیین و به حسابهای مربوطه واریز خواهد شد. در صورت وجود گزارش یا صورت‌مجلس توقف توسط امین، میزان تاخیر و ضرر ناشی از تاخیر طبق دستورالعمل مربوطه تعیین و محاسبه می‌گردد.

مضاربه

مضاربه از ضرب به معنی سیر و سفر در زمین گرفته شده و از باب مفاعله دلالت بر تعامل طرفینی دارد. مضاربه در اصطلاح عبارت از عقدی است که به موجب آن شخصی با سرمایه شخص دیگر به فعالیت اقتصادی می‌پردازد و سود حاصل از آن میان آنها به نحو مشخص تقسیم می‌گردد. به عبارت دیگر مضاربه قراردادی است که بین سپرده‌گذار

(صاحب دارائی) و مضارب (عامل) منعقد می‌گردد تا مضارب با سرمایه سپرده‌گذار به فعالیتی اقتصادی بپردازد و در مقابل به نسبت درصدی در منافع با وی شریک باشد. اگر حاصل فعالیت منجر به سود گردد، سود حاصله را با سپرده‌گذار طبق قرارداد تقسیم می‌کند ولی اگر فعالیت اقتصادی مضارب منجر به ضرر گردد تنها سپرده‌گذار خسارت را تحمل می‌کند و به شرط اینکه عامل مقصر نباشد، خسارت و ضرر بر عهده‌عامل نیست. تنها ضرری که متوجه مضارب می‌گردد، همان تلاش و اقدامات بی‌نتیجه وی است. شرط صحت مضاربه قبول خطر از جانب سپرده‌گذار است در غیر این صورت سرمایه سپرده‌گذار بعنوان قرض محسوب می‌شود که دیگر مضاربه نیست. اگر تمام منافع به مالک برگردد ابضاع می‌باشد.^۴ معین بودن سهم هر یک از طرفین و تعیین سهم به صورت کسر و درصدی از سود حاصل از مضاربه از شرایط مهم مضاربه می‌باشد. مضاربه قراردادی دوسویه و نیاز به ایجاب و قبول دارد.^۵

برخی بر این عقیده‌اند که سرمایه مضاربه باید وجه نقد باشد^۶ و مضاربه با کالا باطل است.^۷ و از طرفی با تفسیر مضیق مضاربه، فعالیت اقتصادی را فقط در امر تجارت صحیح می‌دانند.^۸ البته این استنتاجات اگر صحیح هم باشد نافی اصل حاکمیت قراردادها نیست و می‌توان نوعی از این فعالیت اقتصادی را با کالا و همینطور در فعالیت‌های غیرتجاری انجام داد.^۹ از طرفی دلیلی بر حصر معاملات به عقود مذکور در روایات و کتب فقهی وجود ندارد و بنابراین اگر سرمایه غیر نقد هم باشد، اگر مضاربه هم تلقی نشود عمل حقوقی صحیح است. استدلالات روایی در رابطه با نقد بودن سرمایه

^۴ ابضاع عملی است که مالک سرمایه می‌دهد و عامل عمل می‌کند و تمام سود عملیات عامل برای مالک می‌باشد.

^۵ طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم؛ العروة الوثقی، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۲۰ هـ.ق.

خیمینی، سید روح الله موسوی؛ تحریر الوسیله، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۲۰ هـ.ق، هشتم، ج ۱، صفحات: ۵۶۷-۵۵۸.

الحسینی الشیرازی، سید محمد؛ الفقه (کتاب المضاربه)، قم، مطبعة سیدالشهداء، صفحات: ۵-۸.

^۶ ماده ۵۴۷ قانون مدنی.

^۷ علامه حلی، الجامع للشرایع، منقول در سلسله الینایع الفقهیه، گرد آوری علی اصغر مروارید، بیرنا: موسسه فقه الشیعه، ۱۴۱۰ هـ.ق. نقد بودن سرمایه ناشی از اجماع منقول و محصل است و مستنتج عقلی نیست. مهمترین استثنائی که در نقد بودن سرمایه مضاربه ذکر شده این است که اگر سرمایه مضاربه، کالا باشد لازم است تا مالک، کل سود را دریافت کند و یا بخشی از سرمایه را ببرد و مضارب باید در پایان مضاربه، عین آن را در صورت وجود و مثل یا قیمت آن را در صورت تلف بدهد. برای مثال، اگر قیمت کالا در روز تسویه حساب نسبت به روز تسلیم آن به مضارب افزایش داشته باشد، عامل باید بعد از پایان مضاربه همان کالا را مسترد کند و در صورت تلف خریداری کند که در این صورت اصل و سود به مالک داده شود. و در صورت کاهش قیمت کالا فقط بخشی از سرمایه به مالک داده می‌شود و مضارب در مابقی آن با مالک سرمایه شریک می‌شود، حال آنکه سرمایه مضاربه باید به مالک برگردد.

برخلاف این نظر نه تنها کالا بلکه هر فعالیت اقتصادی را می‌توان موضوع مضاربه قرار داد. بدین ترتیب در پایان مضاربه کالا (سرمایه) به مالک منتقل و سود حاصله ناشی از فعالیت تسهیم می‌گردد. در صورت تلف مال، مضارب میزان باقیمانده از سرمایه (کالا) را به مالک (سپرده‌گذار) منتقل می‌نماید. اگر قیمت‌ها تغییر کند هنگام تسویه حساب کالای مالک به وی برمی‌گردد که از لحاظ تغییر قیمت‌ها ارزش حقیقی آن به قیمت ثابت، ثابت است؛ که معقول نیز هست.

طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم؛ العروة الوثقی، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۲۰ هـ.ق، تنها دلیل لزوم (وجه نقد) بودن سرمایه مضاربه را اجماع دانسته و عموماً مضاربه را دلیل بر صحت مضاربه به غیر وجه نقد تلقی کرده است.

^۸ خیمینی، سید روح الله موسوی؛ تحریر الوسیله، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۲۰ هـ.ق.

^۹ ماده ۵۶۰ قانون مدنی: مضاربه تابع شرایط و مقرراتی است که بموجب عقد بین طرفین مقرر است.

مبتنی بر مفهوم لقب است و مفهوم لقب در فقه ضعیفترین استدلالات است و حجت نیست^{۱۰} از طرفی روایاتی هم وجود دارد که کالا را سرمایه مضاربه تلقی نموده‌اند.^{۱۱}

برخی فقهای عامه به درستی مضاربه کالا اذعان داشته‌اند زیرا با تقویم کالا و قراردادان قیمت آنها به عنوان سرمایه مضاربه و همچنین در اثر بیع مال مکیل و موزون در صورتی که دینی در ذمه ایجاد شود شبیه وجه نقد است و مضارب مستحق آنچه مضمون است می‌شود و ربح ما لایضمن^{۱۲} به وجود نمی‌آید و به علاوه، برای مضارب میسر است تا مثل سرمایه مضاربه را بعد از پایان مضاربه پردازد.^{۱۳} برخی مضاربه را غرری می‌دانند زیرا نه عمل در آن معین است و نه کسب سود مسلم می‌باشد.^{۱۴}

عقد مضاربه یکی از عقود معین و جائز^{۱۵} در قانون مدنی ایران است. در این قانون مقرر است که: «مضاربه عقدی است که به موجب آن احد متعاملین سرمایه می‌دهد با قید اینکه طرف دیگر با آن تجارت کرده و در سود آن شریک باشند.^{۱۶} حصه هریک از مالک و مضارب (عامل) در منافع باید جزء مشاع از کل از قبیل ربع یا ثلث و غیره باشد.^{۱۷} حصه‌های مزبور باید در عقد مضاربه معین شود مگر اینکه در عرف منجزاً معلوم بوده و سکوت در عقد منصرف به آن گردد.^{۱۸} در قانون مدنی تصریح شده که مضاربه می‌تواند مطلق باشد یعنی تجارت خاصی شرط نشده باشد و عامل می‌تواند هر قسم تجارتی را که صلاح بداند بنماید.^{۱۹} مضارب در حکم امین است و ضامن مال مضاربه نمی‌شود مگر در صورت تفریط یا تعدی.^{۲۰} از شرایط دیگر عقد مضاربه، معلوم و معین بودن سرمایه مضاربه است. اگر کسی مالی برای تجارت بدهد و قرار گذارد که تمام منافع مال مالک باشد در این صورت معامله مضاربه محسوب نمی‌شود و عامل مستحق اجرت المثل خواهد بود مگر اینکه معلوم شود که عامل عمل را تبرعاً انجام داده است.^{۲۱} در مضاربه اگر شرط شود که مضارب ضامن سرمایه خواهد بود و یا خسارات حاصله از تجارت متوجه مالک نخواهد شد عقد باطل است مگر

^{۱۰} لقب از مفاهیم اصول فقه است و منظور این است که اگر عنوان و اسمی موضوع حکمی قرار گرفت هر آنچه عموم این اسم شامل آن نشود مشمول حکم آن نمی‌گردد. مظفر، محمد رضا، اصول فقه ج ۱، انتشارات اسماعیلیان.

^{۱۱} نگاه کنید به: تفرشی، محمد عیسی و جلیل قنواتی خلف آبادی، ارکان عقد مضاربه در حقوق اسلام و حقوق مدنی ایران. ۱۳۷۷،

<http://www.ghavanin.ir/PaperDetail.asp?id=839>

^{۱۲} ربح ما لا یضمن، سود ناشی از چیزی است که شخص ضمانتی نسبت به آن ندارد.

^{۱۳} الفاتح القضاة، زکریا محمد، السلم و المضاربه، عمان: دارالفکر للنشر و التوزیع، ۱۹۸۴.

^{۱۴} نگاه کنید به: تفرشی، محمد عیسی و جلیل قنواتی خلف آبادی، ارکان عقد مضاربه در حقوق اسلام و حقوق مدنی ایران. ۱۳۷۷،

<http://www.ghavanin.ir/PaperDetail.asp?id=839>

^{۱۴} محمد بن احمد الخطیب، الشریعی، مغنی المحتاج فی شرح المنهاج، ج ۲، مصر، ص ۳۱۰.

^{۱۵} ماده ۵۵۰ قانون مدنی

^{۱۶} ماده ۵۴۶ قانون مدنی

^{۱۷} ماده ۵۴۸ قانون مدنی

^{۱۸} ماده ۵۴۹ قانون مدنی

^{۱۹} ماده ۵۵۳ قانون مدنی

^{۲۰} ماده ۵۵۶ قانون مدنی

^{۲۱} ماده ۵۵۷ قانون مدنی

اینکه بطور لزوم شرط شده باشد که مضارب از مال خود به مقدار خسارت یا تلف مجاناً به مالک تملیک کند.^{۲۲}

مشارکت مالی مضاربه (MFS)

مبنای حقوقی مشارکت مالی مضاربه MFS با استناد به تعریفی که از مضاربه در قانون مدنی شد شکل می‌گیرد، مضافاً بر اینکه نظم و انضباط مشخصی برای جزئیات عملیاتی آن در نظر گرفته شده است. در مشارکت مالی مضاربه MFS نیز احد متعاملین سرمایه می‌دهد و طرف دیگر با آن تجارت کرده و در سود شریک می‌باشد. کار لازم برای اجرای عملیات مضاربه باید طبق قرارداد مشخص، تماماً توسط «عامل (مضارب)» انجام شود. عامل (مضارب) می‌تواند شخصیت حقوقی و یا حقیقی داشته باشد. عملیات مضاربه تحت عنوان MFS تابع مقررات و دستورالعمل‌های کلی بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS است مگر صراحتاً عدول از آن قید گردد.

در این عملیات بانک طرح مضاربه را از مضارب دریافت و پس از انجام بررسی‌های لازم طبق دستورالعمل‌های مربوطه در ارزیابی طرح و مجری در سیستم پایه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین آن را به سپرده‌گذاران معرفی و با فروش گواهی مشارکت به سپرده‌گذاران منابع لازم را برای انجام عملیات مضاربه تجهیز و با نظارت‌های لازم تحت نظر واحد امین بانک در اختیار مضارب قرار می‌دهد و پس از اتمام عملیات مضاربه اصل سرمایه و سود یا زیان حاصله را بین سپرده‌گذار و مضارب تسهیم می‌نماید و کارمزد خود را از محل این سود دریافت می‌دارد. چنانچه عملیات مضارب منجر به سود نشود با تأیید امین کارمزدی برای بانک متصور نخواهد بود. صدور، خرید و فروش گواهی مضاربه و گواهی مضاربه ادواری براساس استانداردها و الزامات و دستورالعمل‌های بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS می‌باشد.

موضوع مضاربه در امر خرید و فروش (تجارت) می‌باشد که ممکن است به یکی از طرق زیر انجام شود:

الف- بمنظور خرید و فروش کالا (تجارت) در داخل کشور (بازرگانی داخلی)

ب- بمنظور صادرات کالا به خارج از کشور به قصد فروش (صادرات)

ج- بمنظور واردات کالا از خارج برای فروش در داخل کشور (واردات)

د- به منظور واردات کالا از خارج برای صدور مجدد (ترانزیت)

ه- به منظور معاملات بازرگانی خارجی تعویضی (سواپ) کالا^{۲۳}

سرمایه مضاربه برای یک دوره کامل معامله (خرید و فروش) براساس قیمت خرید کالای موضوع مضاربه و هزینه‌های قابل قبول (شامل قیمت خرید، هزینه‌های بیمه، حمل و نقل، انبارداری، بسته‌بندی، حق ثبت سفارش، حقوق گمرکی، سود بازرگانی و هزینه‌های خدمات بانکی) تعیین می‌گردد. در واردات بعضی کالاها، واردکننده ملزم به تودیع درصدی از قیمت آن بعنوان ودیعه ثبت سفارش نزد بانک مرکزی می‌باشد و این مبالغ جزو قیمت تمام شده کالا

^{۲۲} ماده ۵۵۸ قانون مدنی

^{۲۳} در توضیح سه بند اخیر فوق در ارتباط با تبصره یک بند یک فصل دوم بخشنامه سری ۲۰ ب که واحدها را در امر واردات مجاز به معامله مضاربه با بخش خصوصی نمی‌داند باید تصریح کرد که در مشارکت مالی مضاربه MFS بانک از محل منابع خود اقدام به انعقاد عقد مضاربه با بخش خصوصی نمی‌نماید بلکه بعنوان واسطه و جوه منابع سپرده‌گذار را برای انجام مضاربه در اختیار مجری قرار می‌دهد و فقط اعمال مدیریت می‌نماید و از منابع بانک اقدام به عقد مضاربه نمی‌نماید. لذا محدودیت بخشنامه اخیرالذکر در مشارکت مالی مضاربه MFS مصداق نمی‌یابد.

محسوب نمی‌گردد، زیرا به محض ترخیص کالا و ارائه برگ سبز گمرکی آن مبالغ قابل استرداد است، بنابراین ودیعه ثبت سفارش جزو هزینه‌ها و قیمت تمام شده کالای مورد معامله نبوده و تأمین آن بعهده عامل (مضارب) خواهد بود. سایر هزینه‌های متعلقه و پیش‌بینی نشده موضوع مضاربه در صورت تأیید امین قابل پذیرش بوده و در غیر اینصورت به عهده مضارب خواهد بود. سرمایه نقدی (منابع) مضاربه یکجا یا برحسب نیاز به تدریج در اختیار عامل (مضارب) قرار داده می‌شود و عملیات بانکی ناشی از اجرای مضاربه، نزد شعبه تأمین کننده سرمایه متمرکز خواهد شد. چنانچه افزایش سرمایه مضاربه به تقاضای عامل (مضارب) برای واحد پرداخت کننده قابل توجیه باشد و افزایش آن به تبعیت از افزایش قیمت خرید (بدون افزایش در مقدار موضوع مضاربه) و یک یا چند قلم از سایر هزینه‌های قابل قبول (بیمه، حق ثبت سفارش، حمل و نقل، انبارداری، حقوق گمرکی و سود بازرگانی، هزینه‌های خدمات بانکی و بسته‌بندی) درخواست شود افزایش سرمایه از طریق انعقاد قرارداد متمم و براساس دستورالعمل‌های مربوطه و با تأیید واحد امین صورت می‌گیرد. چنانچه ضرورت داشته باشد اخذ تضمینات یا وثائق جدید به نسبت افزایش سرمایه در نظر گرفته می‌شود. تأمین مالی لازم برای افزایش سرمایه از طریق ورود سپرده گذار جدید به موضوع مضاربه و صدور گواهی مضاربه جدید به میزان افزایش سرمایه خواهد بود. کاهش سرمایه ممکن است به علت کاهش هزینه‌ها (اعم از قیمت خرید و سایر هزینه‌های قابل قبول) باشد.

مدت قرارداد مضاربه متناسب با یک دوره کامل خرید و فروش موضوع مضاربه می‌باشد. مدت قرارداد مضاربه صادراتی با توجه به سررسید اعتبار اسنادی مربوطه و یا سررسید قرارداد تعیین می‌گردد و سررسید مضاربه صادراتی باید مقدم بر سررسید اعتبار اسنادی صادراتی و یا قرارداد مورد معامله باشد. قرارداد مضاربه به شرط ارائه مدارک مستند درباره تأخیر و براساس دستورالعمل‌های سیستم پایه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS) با تأیید امین و ملاحظات دستورالعمل‌های مربوطه قابل تمدید می‌باشد. در مجموع زمان پیش‌بینی شده برای یک دوره کامل خرید و فروش موضوع مضاربه در ارائه پیشنهادیه مضارب نمی‌تواند از شش ماه در بازرگانی داخلی و نه ماه در بازرگانی خارجی تجاوز نماید.

کلیه نظارت‌های بانک توسط واحد امین صورت خواهد پذیرفت. بطوریکه حاصل فروش موضوع مضاربه در هر مرحله از فروش و به موازات فروش بلافاصله به حساب نزد بانک واریز می‌گردد. عامل (مضارب) بلافاصله بعد از خرید موضوع معامله مضاربه، بانک را از محل نگهداری آن مطلع می‌نماید و بانک نظارت کامل و مستمر بر فروش و انبار خواهد داشت. امین از طرف بانک موظف است که نظارت کامل بر جریان حرکت کالا از مبدأ خریداری شده تا انبار و ورود و خروج از انبار را براساس ریز جابجایی برعهده گیرد. از سوی دیگر مضارب موظف است کلیه عملیات فیزیکی و مالی خود در ارتباط با کالاهای مورد مضاربه را شخصاً به امین گزارش و در صورت تایید امین مجاز خواهد بود تا نسبت به نقل و انتقال، ورود و خروج از انبار، بارگیری و تحویل و سایر عملیات مرتبط اقدام نماید. در صورت بروز هرگونه وقفه، تخلف، سلب صلاحیت عامل (مضارب) یا موارد مشابه دیگر، امین موضوع را بررسی و عنداللزوم از عملکرد عامل (مضارب) بازدید نموده و اقدامات مقتضی جهت حفظ مصالح و منافع سپرده گذار را معمول می‌دارد.

با توجه به ماهیت معامله مضاربه که سرمایه، کلاً و در هر شرایطی برای حفظ منابع سپرده گذار در مالکیت بانک قرار دارد، لذا در صورت اطلاع از توقف یا ورشکستگی مضارب، فوراً صورت کالای خریداری از محل سرمایه مضاربه را تهیه و ضرورت تحویل آن کالا به بانک را متذکر و تا تحویل آن مراتب پیگیری می‌گردد. سپس بانک پس از وصول

عین کالا یا پس از فروش آن زیر نظر واحد امین بانک، با سپرده گذار تسویه خواهد نمود. عامل (مضارب) متعهد می‌گردد ضمن قرارداد مضاربه، حق فسخ قرارداد تا تسویه کامل را از خود سلب و ساقط و به بانک حق و اختیار و کالت بلاعزل دهد و همچنین برای بعد از فوت، بانک را وصی خود قرار دهد تا بانک به تشخیص خود و در صورت اقتضاء و با مراجعه به محل کسب و انبار عامل (مضارب) و یا هر محل دیگری از اموال موضوع مضاربه بازدید و عنداللزوم اموال مزبور را از محل خارج و نسبت به فروش آن و وصول ثمن و پرداخت سهم عامل (مضارب) و سپرده گذار اقدام نماید و همچنین است حق و اختیار برداشت از کلیه حسابهای عامل (مضارب) در بانک عامل و دیگر بانکهای کشور به منظور ایفای تعهدات عامل (مضارب) ناشی از قرارداد مضاربه.

ساختار سازمانی مورد عمل در سیستم پایه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS و فرآیندهای مربوطه و همچنین ضوابط و دستورالعمل‌های تدوین شده جهت پیاده‌سازی این شیوه بانکداری و نیز وظایف تعیین شده برای بانک، سپرده‌گذار، مضارب، ساختار و تشکیلات مورد نیاز همان ساختار مطرح شده در سیستم پایه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS می‌باشد. تشکیلات سیستم پایه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS نیز با توجه به تعاریف فوق در قالب «کمیته راهبردی بانکداری مشارکت در سود و زیان PLS»، «گروه کارشناسی تفسیر و بازنگری مقررات و فرآیندهای بانکداری مشارکت در سود و زیان» و «اداره PLS» با «واحد حقوقی» و «واحد ارزیابی طرحها» و «واحد ممیزی (محاسبات)» و «واحد مدیریت مهندسی مالی» و «واحد امین» و «شعبه مشارکت در سود و زیان PLS» با «دایره اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات مشاوره» و «دایره صندوق» تعریف شده است. همین ساختار برای مشارکت مالی مضاربه MFS مورد استفاده قرار می‌گیرد.

توزیع سود بین سپرده‌گذار و مضارب

تسهیم سود حاصل از مضاربه بین سپرده‌گذار و مضارب یکی از مسائل مهم در مضاربه است. به شکل سنتی این تسهیم بین دو طرف مضاربه با توافق اتفاق می‌افتد ولی در طرح مشارکت مالی مضاربه نمی‌توان اتخاذ تصمیم درباره نسبت‌های تسهیم را به شعبه بانک ارجاع کرد و لذا لازم است تا قاعده‌ای مشخص برای تسهیم تدوین نمود. قبل از ورود به این مبحث باید به این نکته توجه کرد که عملیات مضاربه در مفهوم اقتصادی آن خود یک نوع فرآیند تولید ارزش افزوده است و در قالب تعاریف حسابداری ملی نیز در عداد تولید فیزیکی کالا و خدمت قرار می‌گیرد.

نگاه مکاتب مختلف^{۲۴} به ارزش کار در طی تاریخ متفاوت بوده و افراد مختلف منشاء ایجاد ارزش را متفاوت می‌دانستند. در مکاتب مختلف طیف این قضاوت آنقدر وسیع است که عده‌ای کارگر را مولد ارزش ندانسته و برخی دیگر نیروی کار را تنها عامل مولد ارزش برشمرده‌اند.

فیزیوکراتها نخستین کسانی بودند که در زمینه منشأ «ارزش اضافه» بحث نموده و آن را از مبادله به تولید آوردند.^{۲۵} در نگاه آنها ارزش در قالب اشیاء ملموس مادی و به معنی «ارزش استفاده» قرار می‌گرفت و نه ارزش مبادله. لذا مفهوم ارزش اضافه تنها بشکل مازاد ارزش استفاده‌های تولید شده بر ارزش استفاده‌های به مصرف رسیده در فرآیند

^{۲۴} - این مباحث به تفصیل در کتب تاریخ عقاید اقتصادی آمده است.

^{۲۵} - فیزیوکراتها مفهوم اجتماعی ارزش را قبول نداشتند و لذا آن چیزی که در ادبیات مارکس (Surplus value) «ارزش اضافه» نام داشت مدّ نظر آنها نبود.

تولید مطرح بود که محصول خالص نامیده می‌شد، که تنها در بخش کشاورزی قابل حصول است. به زعم فیزیوکراتها در صنعت صرفاً شکل مواد است که تغییر می‌یابد و محصول اضافه‌ای یا به عبارت دیگر ارزش اضافه‌ای تولید نمی‌گردد و تنها کشاورز است که می‌تواند محصولی افزون بر مصرف خود تولید کند.^{۲۶} و لذا این محصول خالص، همان بهره مالکانه و سهمی است که به مالک زمین می‌رسد.

در ادبیات مارکسیستی، «نظریه ارزش»^{۲۷} به این معنی مطرح می‌گردد که ارزش کالا را مقدار کار اجتماعی بکار برده شده در آن تعیین می‌کند، و کارگر نیز در صحنه رقابت، باید علاوه بر تولید ارزش اضافه مطلق ارزش اضافه نسبی نیز تولید نماید. برای تولید ارزش اضافه نسبی باید ارزش فردی کالایش پائین‌تر از ارزش اجتماعی جاری آن در بازار باشد تا او با فروش آن به قیمتی بالاتر از ارزش فردی و پائین‌تر از ارزش اجتماعی آن، ارزش اضافه نسبی نیز بدست آورد. تولید ارزش اضافه مطلق، بروز مادی بکارگیری سرمایه توسط کارگر است.^{۲۸} اگر کل فرآیند تولید را از سمت محصول، مد نظر قرار دهیم، به زعم مارکس وسایل و تجهیزات کار و موضوع آن وسایل تولید را تشکیل می‌دهند، و خود کار است که نهایتاً مولد ارزش است. کار تا آنجا که یک فرآیند فردی تلقی می‌شود، یک کارگر همه کارکردهایی که بعداً به شکل محصول متجلی می‌شود را در خود جمع دارد، و انسان به تنهایی نمی‌تواند بر طبیعت مسلط شود و طبیعت را طبق نظر فیزیوکراتها ملزم به تولید محصول نماید. و لذا محصول کار از محصول مستقیم یک فرد تبدیل به محصول مشترک کارگران می‌شود. به زعم مارکس، مفهوم تولید کاپیتالیستی صرفاً تولید کالا نیست، بلکه ماهیتاً تولید ارزش اضافه است. کارگر نه برای خود بلکه برای صاحب سرمایه و افزایش سرمایه وی تولید می‌کند و فقط تولید نمی‌کند، بلکه ارزش اضافه هم تولید می‌کند.

در نظر ریکاردو ارزش اضافه جزء ذاتی و لاینفک تولید کاپیتالیستی است. او علت وجودی ارزش اضافه را نمی‌جوید بلکه در پی یافتن علتی است که مقدار این ارزش را تعیین می‌کند. مرکانالیست‌ها مازاد قیمت یک محصول بر هزینه تولید آن را ناشی از عمل مبادله و ناشی از فروش آن به قیمتی بالاتر از ارزشش می‌دانستند. جان استوارت میل منشأ سود را این می‌دانست که کارگر بیش از آنچه که برای تامین خود او لازم است تولید می‌کند و علت اینکه سرمایه سود به بار می‌آورد این است که خوراک، پوشاک، مواد اولیه و ابزار بیش از مدت زمانی که برای تولیدشان لازم است دوام می‌آورند. لذا سود ناشی از مبادله نیست بلکه ناشی از قدرت تولیدی کار است.

نظریات فوق قابلیت کاربرد در تسهیم مورد نظر در فرآیند مضاربه را ندارد، ولی نظریه بنگاه در مباحث اقتصاد خرد نئوکلاسیک از مبانی تحلیلی وسیع و عمیقی برخوردار است.^{۲۹} در بیانی ساده از نگاه نئوکلاسیک‌ها بنگاه واحدی تعریف می‌شود که کالاها را با استفاده از عوامل تولید کار و سرمایه، تولید می‌نماید. تابع تولید بنگاه بیان ریاضی رابطه

^{۲۶} - این موضوع را فیزیوکراتها ناشی از قوه رشد گیاهان می‌دانستند که تنها در کشاورزی متحقق است و نه در صنعت. در نگاه فیزیوکراتها ارزش اضافه نه حاصل کار اضافه کشاورز، بلکه نتیجه مساعدت طبیعت یا زمین است و قدرت بارآوری زمین است که مقداری بذر را به مقدار بیشتری بذر تبدیل می‌کند. بدین ترتیب بهره مالکانه یعنی محصول اضافه در کشاورزی موهبتی طبیعی است که ناشی از رابطه انسان با خاک است و نه منتج از روابط اجتماعی وی.

^{۲۷} - The theory of value.

^{۲۸} - Mark, Karl, Capital, Vol. 1, Penguin, England, pp. 1019-1026.

^{۲۹} برای شرح بیشتر این موضوع به متون اقتصاد خرد بالاخص منبع زیر مراجعه نمایید:

Henderson, R., Quandt, P. (1982), Microeconomic theory, a mathematical approach. Mc-Graw Hill.

بین کار و سرمایه بکار برده شده و محصول تولید شده می‌باشد. حال فرآیند مضاربه‌ای را در نظر بگیرید که مضارب دو عامل تولید متغیر سرمایه سپرده‌گذار K و کار مضارب L را با عوامل تولید ثابت خود جهت تولید ارزش افزوده بکار می‌بندد. تابع ارزش مضاربه (Q) بعنوان یک تابع ریاضی از عوامل تولید متغیر (K, L) به شکل زیر بیان می‌شود:

$$Q = f(K, L) \quad (1)$$

تابع فوق عامل تولید ثابت ندارد و میزان تولید در ارتباط با عوامل تولید متغیر تعریف گردیده‌اند. ساختار تولید در دوره زمانی خاصی تعریف می‌گردد که سرمایه‌گذاریهای انجام شده تغییر نمی‌یابند، و همچنین هزینه‌های ثابت تولید وارد محاسبات نمی‌گردند. تکنولوژی بکار برده شده، مجموعه اطلاعات فنی مضارب درباره نحوه استفاده سرمایه برای مضاربه را شامل می‌شود که در فرم ریاضی تابع تولید مندمج است. تابع تولید غالباً بعنوان یک تابع یک مقدار^{۳۰} پیوسته برای مقادیر غیرمنفی و بعنوان یک تابع افزایشنده^{۳۱} در دامنه مورد نظر تعریف و غالباً یک تابع دقیقاً شبه مقعر عادی^{۳۲} فرض می‌شود. میزان مضاربه و کار مضارب و سرمایه سپرده‌گذار در واحد زمانی مشخص تعریف می‌گردند. دوره زمانی که این مقادیر و نتیجتاً تابع مضاربه کوتاه مدت در آن تعریف می‌شوند مقید به سه محدودیت است: اولاً باید به اندازه کافی کوتاه باشد که مضارب نتواند عامل تولید ثابت را تغییر دهد. ثانیاً به اندازه‌ای کوتاه باشد که شکل تابع مضاربه در اثر بهبود شرایط (تکنولوژی مضاربه) تغییر یابد. ثالثاً به اندازه کافی بلند باشد که اتمام فرآیند مضاربه امکانپذیر گردد. بازدهی نهائی عامل تولید سرمایه سپرده‌گذار K و کار مضارب L به ترتیب با MP_K و MP_L به شکل زیر تعریف می‌شوند:

$$MP_K = \frac{\partial Q}{\partial K} = f_K(K, L) = f_K, \quad MP_L = \frac{\partial Q}{\partial L} = f_L(K, L) = f_L \quad (2)$$

قانون نزولی بازدهی نهائی عوامل تولید بیان می‌دارد که استفاده از مقادیر بیشتری از عامل تولید متغیر، در ابتدا منجر به افزایش تولید نهایی عامل مزبور شده و پس از رسیدن به میزانی از بکارگیری عامل تولید مربوطه، افزایش عامل تولید منجر به کاهش بازدهی نهائی آن عامل تولید خواهد شد. یعنی هرچه واحدهای بیشتری از یک عامل تولید متغیر را بکار بریم، بعد از رسیدن به نقطه‌ای از تولید مقدار کمتری محصول اضافی بدست خواهیم آورد.^{۳۳} این قانون اثرات مشخصی در تسهیم بازدهی مضاربه خواهد داشت که از روابط تسهیم سود که بدست خواهیم آورد قابل استنباط است. اقتصاد مقیاس چگونگی افزایش محصول را در اثر افزایش متناسب تمام عوامل تولید بیان می‌کند. اگر مضاربه به همان نسبتی که همزمان کار و سرمایه افزایش یابند بازگشت به مقیاس در دامنه ترکیب عوامل تولید مورد نظر ثابت تعریف می‌شود. بازگشت به مقیاس افزایشی است اگر افزایش متناسب کار مضارب و سرمایه سپرده‌گذار سبب افزایش بیشتر محصول شود و بلعکس بازگشت به مقیاس کاهشی است اگر افزایش متناسب کار مضارب و سرمایه سپرده‌گذار سبب افزایش کمتر مضاربه شود. بازگشت به مقیاس توسط مفهوم همگنی^{۳۴} توابع تولید تعریف می‌شود. یک تابع تولید همگن از درجه j است اگر:

$$f(tK, tL) = t^j \cdot f(K, L) \quad (3)$$

³⁰ - Single-valued.

³¹ - Increasing.

³² - Regular strictly quasi-concave.

³³ - این نقطه محل تقاطع منحنی‌های بازدهی متوسط و بازدهی نهایی است.

³⁴ - Homogeneity.

که با افزایش t برابر عوامل تولید سرمایه سپرده گذار و کار مضارب برای مقادیر $0 < p_j < 1, j=1, 2, \dots, n$ بازگشت به مقیاس به ترتیب افزایشی، ثابت و کاهشی می‌باشد. یک تابع تولید خطی می‌تواند از مجموعه فعالیت‌های تولید خطی بدست آید که بطور همزمان بکار گرفته می‌شوند.^{۳۵} توابع تولید خطی، همگن از درجه اول هستند و نتیجتاً بازگشت به مقیاس ثابت دارند. مفهوم همگنی در توابع تولید بدین معنی است که اگر کلیه عوامل تولید را به یک نسبت افزایش (یا کاهش) دهیم میزان تولید نیز افزایش (یا کاهش) یابد. اگر افزایش تولید به همان نسبت افزایش عوامل تولید بود تابع تولید همگن از درجه یک است. اگر نسبت افزایش تولید کمتر از نسبت افزایش عوامل بود همگنی کمتر از یک و در غیر این صورت بیشتر از یک می‌باشد. در سه حالت همگن از درجه یک و بیشتر و کمتر از یک، بازگشت به مقیاس، ثابت، فزاینده و کاهنده تعریف می‌شود. این شرط در تابع تولید از لحاظ ریاضی براساس رابطه (۳) قابل استنباط است.

در تابع مضاربه فرض همگنی از درجه یک کاملاً با معنی است و لذا از این فرض براساس قضیه اولر^{۳۶} توزیع درآمد بین سپرده گذار و مضارب را بدست می‌آوریم. به عبارت دیگر در حالت همگنی از درجه یک اگر همه عوامل به یک نسبت افزایش (یا کاهش) یابند محصول نیز به همان نسبت افزایش (یا کاهش) خواهد یافت. در این حالت بهره‌وری نیز به دلیل ثابت ماندن بازدهی متوسط عوامل تولید تغییر نخواهد کرد. قضیه اولر بیان می‌نماید که رابطه زیر در یک تابع همگن از درجه j برقرار است:

$$L \cdot f_L + K \cdot f_K = j \cdot f(K, L) \quad (4)$$

با جایگزینی رابطه (۱) در رابطه (۴) و با فرض همگنی از درجه یک ($j=1$) رابطه زیر بدست می‌آید:

$$L \cdot f_L + K \cdot f_K = Q \quad (5)$$

از این قضیه می‌توان استنباط نمود که کل ارزش مضاربه برابر است با مجموع حاصلضرب بازدهی نهائی کار مضارب (f_L) در کار مضارب (L) و حاصلضرب بازدهی نهائی سرمایه سپرده گذار (f_K) در سرمایه سپرده گذار (K). به عبارت دیگر اگر بخواهیم حاصل مضاربه را بر مبنای بازدهی نهائی کار مضارب و سرمایه سپرده گذار توزیع کنیم کل مضاربه بین این دو توزیع خواهد شد. قضیه اولر نقش اساسی در نظریه بازدهی نهائی توزیع را بازی می‌کند و بر این اساس هر کدام از صاحبان عوامل تولید کار (مضارب) و سرمایه (سپرده گذار) ارزش بازدهی نهائی خود را دریافت خواهند کرد و از طرفی کل مضاربه تسهیم خواهد گردید. لازم به ذکر است که همگنی از درجه یک باعث می‌شود تا تابع سود مضاربه نیز همگن از درجه یک باشد. به عبارت دیگر اگر π سود مضاربه در نظر گرفته شود:

$$t \cdot \pi = f(tL, tK) - tL - tK \quad (6)$$

یعنی اگر کار مضارب و سرمایه سپرده گذار به یک نسبت افزایش یابند سود مضاربه نیز به همان نسبت افزایش می‌یابد. با استفاده از تحلیل فوق می‌توانیم نسبت سهم سود هر یک از طرفین سپرده گذار و مضارب را براساس نسبت بازدهی سرمایه و کار از ارزش افزوده عملیات مضاربه براساس فرمول زیر بدست آوریم. در عبارات زیر ارزش سرمایه به معنی میزان سرمایه مشارکت سپرده گذار، و ارزش بازدهی کار مضارب به معنی سود حاصل از مضاربه، و ارزش

^{۳۵} - در متون اقتصادی توابع تولید بسیاری از لحاظ ویژگیهای مختلف اقتصادی و ریاضی مطرح می‌باشند. نگاه کنید به:

Eatwell, J., M. Milgate, P. Newman (1988). The new Palgrave dictionary of economics. MacMillan.

ثوابی و بیدآباد و شهرستانی (۱۳۷۲)، برآورد تابع سرمایه گذاری کلان ایران با ملاحظات توابع تولید مختلف، رساله فوق لیسانس اقتصاد، فرهاد ثوابی اصل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران.

^{۳۶} - Euler theorem.

افزوده به معنی سود فروش، و ارزش کالای فروش رفته به معنی مبلغ فروش کالای مورد مضاربه می‌باشد. به عبارت دیگر داریم:

$$K+L=Q=C+V \quad (7)$$

یعنی جمع ارزش افزوده (V) با هزینه (C) برابر با ارزش مضاربه (Q) و همچنین مساوی مجموع ارزش کار (L) و سرمایه (K) است. زیرا:

$$\pi = V \quad (8)$$

یعنی ارزش افزوده برابر سود عملیات مضاربه می‌باشد و در رابطه زیر ارزش کالای فروش رفته برابر مجموع ارزش افزوده و هزینه تعریف می‌گردد:

$$C+V=Q \quad (9)$$

پس بدین ترتیب ارزش بازدهی کار مضارب برابر خواهد بود با ارزش کالای فروش رفته منهای ارزش سرمایه سپرده‌گذار:

$$L=Q-K \quad (10)$$

پس سهم سود سپرده‌گذار از ارزش افزوده ایجاد شده برابر خواهد بود با نسبت ارزش سرمایه سپرده‌گذار بر ارزش کالای فروش رفته و همچنین سهم سود مضارب از ارزش افزوده ایجاد شده برابر خواهد بود با نسبت ارزش افزوده بر ارزش کالای فروش رفته. به عبارت دیگر:

$$R_K = \frac{K}{Q} \quad (11)$$

$$R_L = \frac{V}{Q} \quad (12)$$

میزان سود سپرده‌گذار و مضارب از حاصل ضرب سهم سود آنها در ارزش افزوده ایجاد شده بدست می‌آید. به عبارت دیگر:

$$\pi_K = R_K \times V \quad (13)$$

$$\pi_L = R_L \times V \quad (14)$$

بر این اساس هرکدام از طرفین سپرده‌گذار و مضارب بر اساس نسبت بازدهی خود در ارزش افزوده ایجاد شده توسط مضاربه سهیم خواهند شد. و به عبارت دیگر چنانچه روابط فوق را جمع‌بندی نمائیم به رابطه زیر خواهیم رسید که در آن ارزش افزوده برابر خواهد بود با مجموع ارزش بازدهی کار و ارزش بازدهی سرمایه:

$$\pi_K + \pi_L = V \quad (15)$$

و این توزیع منطبق با قضیه توزیع ارزش افزوده اولر به کار و سرمایه براساس بازدهی نهائی هریک از صاحبان کار (مضارب) و سرمایه (سپرده‌گذار) می‌باشد. و لذا میزان دریافتی اصل و سود سپرده‌گذار برابر خواهد بود با:

$$P_K = \pi_K + K \quad (16)$$

یعنی میزان پرداختی به سپرده‌گذار در پایان مضاربه برابر است با مجموع ارزش سرمایه سپرده‌گذار و میزان سود سپرده‌گذار. و میزان میزان پرداختی به مضارب برابر خواهد بود با دریافتی سود مضارب:

$$P_L = \pi_L \quad (17)$$

جمع دو رابطه اخیر نشان می‌دهد که پس از اتمام مضاربه و توزیع اصل و سود مضاربه، پرداختی به مضارب بعلاوه پرداختی به سپرده‌گذار برابر است با مجموع ارزش سرمایه سپرده‌گذار و سود مضارب و سود سپرده‌گذار:

$$P_K + P_L = \pi_K + \pi_L + K \quad (18)$$

و یا به عبارتی مجموع پرداختی به سپرده‌گذار و مضارب مساوی مجموع ارزش سرمایه سپرده‌گذار و سود مضاربه خواهد بود:

$$P_K + P_L = \pi + K \quad (19)$$

دستورالعمل‌های مشارکت مالی مضاربه MFS

استانداردها و الزامات نظارت بر طرحهای مضاربه بر اساس دستورالعمل استانداردها و الزامات نظارت در سیستم پایه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS می‌باشد و علاوه بر آن موارد دیگری نیز لحاظ می‌گردد لذا علاوه بر وظائف مشخص سپرده‌گذار، مضارب و بانک و چارچوب و زمان و نحوه عملیات مشارکت مالی مضاربه کلیه عملیات در قالب دستورالعمل‌های سیستم پایه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS^{۳۷} و زیرسیستم‌های مالی آن می‌باشند. این دستورالعمل‌ها تحت عناوین زیر می‌باشند:

۱. دستورالعمل احراز توانایی مجری
۲. دستورالعمل تضمینات، وثایق و آورده‌ها
۳. دستورالعمل تهیه گزارش توجیه اقتصادی، فنی، مالی طرح
۴. دستورالعمل مدارک و مستندات لازم جهت ارزیابی طرح
۵. دستورالعمل دریافتی‌های بانک
۶. دستورالعمل استانداردها و الزامات نظارت
۷. دستورالعمل گزارش دهی مجری
۸. دستورالعمل حسابداری و حسابرسی
۹. دستورالعمل تغییر در زمانبندی و هزینه
۱۰. دستورالعمل آثار تورم بر درآمد و هزینه و خالص بازدهی طرح
۱۱. دستورالعمل قصور ناشی از تاخیر در انجام تعهدات مجری و تغییر در زمانبندی
۱۲. دستورالعمل مشارکت جدید (افزایش سرمایه در حین انجام طرح)
۱۳. دستورالعمل تسویه حساب با مجری
۱۴. دستورالعمل داوری (حکمت)
۱۵. دستورالعمل فورس ماژور
۱۶. دستورالعمل تنظیم قراردادهای بانکداری مشارکت در سود و زیان PLS

^{۳۷} بیژن بیدآباد، ژینا آقابیگی، مهستی نعیمی، آذرنگ امیراستوار، سعید صالحیان، سعید نفیسی زیده سرایی، علیرضا مهدیزاده چله‌بری، حجت‌الله قاسمی صیقل سرایی، بیژن حسین‌پور، سعید شیخانی، محمود الهیاری فرد، محمد صفایی‌پور، نادیا خلیلی ولائی. طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS)، اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی، بانک ملی ایران، ۱۳۸۷.

۱۷. دستورالعمل شرایط عمومی قراردادهای مشارکت در سود و زیان
۱۸. دستورالعمل صلاحیت امین
۱۹. دستورالعمل انصراف سپرده‌گذار و تسویه پیش از موعد
۲۰. دستورالعمل تبدیل گواهی پذیره به سهام در طرحهای پایان‌ناپذیر (تولیدی)
۲۱. دستورالعمل پوششهای بیمه‌ای
۲۲. دستورالعمل معاملات گواهی مشارکت/پذیره
۲۳. دستورالعمل صدور گواهی آتی
۲۴. سفارش خرید و فروش گواهی آتی
۲۵. دستورالعمل نوع وثایق و تضمینات حسن انجام کار و ایفای تعهدات براساس دستورالعمل کلی PLS
۲۶. دستورالعمل دریافتی‌های بانک
۲۷. دستورالعمل بازرسی کالا
۲۸. دستورالعمل استاندارد کالا (مواد اولیه و نهایی)
۲۹. دستورالعمل تحویل کالای نهایی و اختتام
۳۰. دستورالعمل بیمه در مشارکت مالی جعاله JFS
۳۱. دستورالعمل تأخیر در تأدیه و نکول از انجام تعهد در مشارکت مالی جعاله JFS

منابع

۱. بروجردی عبده، محمد، حقوق مدنی، تهران، ۱۳۲۹.
۲. تفرشی، محمدعسی و جلیل قنواتی خلف‌آبادی، ارکان عقد مضاربه در حقوق اسلام و حقوق مدنی ایران. ۱۳۷۷.
۳. ثوابی اصل، فرهاد، بیژن بیدآباد و حمید شهرستانی (۱۳۷۲)، برآورد تابع سرمایه گذاری کلان ایران با ملاحظات توابع تولید مختلف، رساله فوق لیسانس اقتصاد، فرهاد ثوابی اصل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران.
۴. الحسینی الشیرازی، سید محمد؛ الفقه (کتاب المضاربه)، قم، مطبعه سیدالشهداء.
۵. خمینی، آیت الله سید روح الله موسوی؛ تحریر الوسیله، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۲۰ هـ ق، هشتم، ج.
۶. سبحانی، جعفر، نظام المضاربه فی الشریعه الاسلامیه الغراء، موسسه امام صادق ۱۴۱۶ هـ ق.
۷. طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم؛ العروه الوثقی، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۲۰ هـ ق.
۸. علامه حلی، الجامع للشرایع، منقول در سلسله الینابیع الفقهیه، گرد آوری علی اصغر مروارید، بیرتا: موسسه فقه الشیعه، ۱۴۱۰ هـ ق.
۹. الفاتح القضاة، زکریا محمد، السلم و المضاربه، عمان: دارالفکر للنشر و التوزیع، ۱۹۸۴.
۱۰. کاتوزیان، ناصر؛ حقوق مدنی، مشارکتها، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۳.
۱۱. محقق حلی، شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، تهران، دارالکتب اسلامیه المکتب الاسلامیه ۱۳۵۰.
۱۲. محمد بن احمد الخطیب، الشریب، مغنی المحتاج فی شرح المنهاج، ج ۲، مصر.

۱۳. مظفر، محمد رضا، اصول فقه ج ۱، انتشارات اسماعیلیان.
۱۴. نجفی، شیخ محمد حسن، جواهر الکلام، داراحیاء التراث العربی.
۱۵. بیژن بیدآباد، عبدالرضا هرسینی، تحلیل فقهی - اقتصادی ربا در وامهای مصرفی و سرمایه‌گذاری و کاستیهای فقه متداول در کشف احکام شارع. ارائه شده به همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی، پژوهشکده اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲. <http://www.bidabad.com/doc/reba-fa.pdf>
۱۶. بیژن بیدآباد، عبدالرضا هرسینی. شرکت سهامی بانک غیررئبوی و بازیابی ماهیت ربوی و غیررئبوی عملیات بانکی متداول. مجموعه مقالات سومین همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی «نظریه اقتصاد اسلامی و عملکرد اقتصاد ایران»، ۳-۴ دی ۱۳۸۲، پژوهشکده اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، صفحات ۲۲۴-۱۹۳، تهران.
- <http://www.bidabad.com/doc/sherkat-sahami-bank.pdf>
۱۷. بیژن بیدآباد. مبانی عرفانی اقتصاد اسلامی، پول، بانک، بیمه و مالیه از دیدگاه حکمت. پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳.
- <http://www.bidabad.com/doc/mabani-erfani-eqtessade-islami.pdf>
۱۸. بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد. فناوری اطلاعات و ارتباطات در تحقق سازوکار مشارکت در سود و زیان (PLS) (بانکداری اسلامی)، فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد و تجارت نوین، سال اول، شماره سوم، زمستان ۱۳۸۴، صفحات ۳۷-۱. <http://prd.moc.gov.ir/jnec/farsi/3rd/Article2.pdf>
- http://www.bidabad.com/doc/Pls_it-fa.pdf
۱۹. بیژن بیدآباد، ژینا آقایی، مهستی نعیمی، آذرنگ امیراستوار، سعید صالحیان، سعید نفیسی زیده سرایی، علیرضا مهدیزاده چله‌بری، حجت‌الله قاسمی صیقل سرایی، بیژن حسین‌پور، سعید شیخانی، محمود الهیاری فرد، محمد صفایی‌پور، نادیا خلیلی ولائی. طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی، بانک ملی ایران، ۱۳۸۷.
۲۰. بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد. سازوکار عملیاتی بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، معرفی ابزارهای مالی گواهی مشارکت و گواهی پذیره با کارائی بین‌المللی. ارائه شده به دومین همایش خدمات بانکی و صادرات، ۲۷ مهر ۱۳۸۷، بانک توسعه صادرات ایران، تهران، ایران.
- <http://www.bidabad.com/doc/PLS-Banking.pdf>
- <http://bidabad.com/doc/PLS-Banking-Export-Deveopment-Bank-2.ppt>
۲۱. بیژن بیدآباد، محمد صفائی‌پور. چارچوب بازار الکترونیکی معاملات گواهی مشارکت/پذیره در قالب طرح مشارکت در سود و زیان (PLS). پنجمین همایش تجارت الکترونیکی، ۳-۴ آذر ۱۳۸۷، وزارت بازرگانی، تهران.
- <http://www.bidabad.com/doc/charchoobe-bazare-electronic-pls.pdf>
- <http://www.ecommerce.gov.ir/EArchive/EArchiveF/Item.asp?ParentID=43&ItemID=182>
۲۲. بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد. حسابداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS).
۲۳. بیژن بیدآباد، تثبیت ادوار تجاری با بانکداری مشارکت در سود و زیان و اقتصاد اخلاق.
- <http://www.bidabad.com/doc/pls-business-cycles.pdf>
۲۴. بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد. تامین مالی غیررئبوی مبتنی بر فناوری اطلاعات. مجموعه مقالات سومین کنفرانس بین‌المللی توسعه نظام تأمین مالی در ایران. ۳۰ بهمن لغایت ۱ اسفند ۱۳۸۹، گروه مدیریت مالی و سرمایه‌گذاری مرکز مطالعات تکنولوژی دانشگاه صنعتی شریف، صفحات ۸۹-۶۹.

<http://www.bidabad.com/doc/non-usury-finance-it-fa.pdf>

۲۵. بیژن بیدآباد، نگاهی بر بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) و زیرسیستم‌های مشارکت مالی مضاربه (MFS) و مشارکت مالی جعاله (JFS). ۱۳۸۹، تهران.

<http://www.bidabad.com/doc/negahi-bar-pls-mfs-jfs.pdf>

۲۶. بیژن بیدآباد، بیژن، جلوگیری از نوسانات و بحرانهای اقتصادی ادواری با ابزار نوین مالی و اصلاح ساختار بانکی، ۱۳۸۹.

<http://www.bidabad.com/doc/bohran-va-abzare-mali.pdf>

۲۷. بیژن بیدآباد، مسعود صفرزاده نساجی، ژینا آقاییگی، سازمان و تشکیلات بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS) در بانک ملی ایران. اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی بانک ملی ایران، ۱۳۸۹.

<http://www.bidabad.com/doc/PLS-organization.pdf>

28. Bijan Bidabad, Economic-juristic analysis of usury in consumption and investment loans and contemporary jurisprudence shortages in exploring legislator commandments. Proceeding of the 2nd International Islamic Banking Conference. Monash University of Malaysia. 9-10 September 2004. Reprinted in: National Interest, Journal of the Center for Strategic Research, Vol. 2, No. 1, winter 2006, pp. 72-90. Tehran, Iran. <http://www.bidabad.com/doc/reba-en.pdf>
29. Bijan Bidabad, Non-Usury Bank Corporation (NUBankCo), The Solution to Islamic banking, Proceeding of the 3rd International Islamic Banking and Finance Conference, Monash University, KL, Malaysia, 16-17 November, 2005. <http://www.bidabad.com/doc/NUBankCo-en.pdf>
30. Bijan Bidabad, Mahmoud Allahyarifard. IT role in fulfillment of Profit & Loss Sharing (PLS) mechanism. Proceeding of the 3rd International Islamic Banking and Finance Conference, Monash University, KL, Malaysia, 16-17 November, 2005. <http://www.bidabad.com/doc/english-pls-5.pdf>
31. Bijan Bidabad, Mahmoud Allahyarifard. Implementing IT to Fulfill Profit & Loss Sharing Mechanism. Islamic Finance News (IFN), Vol. 3, Issue 3, 6, February 2006, pp. 11-15. <http://www.bidabad.com/doc/summery-pls-it-1.pdf>
32. Bijan Bidabad. Non-Usury Banking Fits to Obama's Change Strategy, the Solution to Revive the Economy. <http://bidabad.com/doc/PLS-paper-en-5.pdf>
33. Bijan Bidabad, Mahmoud Allahyarifard. The Executive Mechanism of Profit and Loss Sharing (PLS) Banking Mechanism of Profit and Loss Sharing (PLS) Banking. <http://www.bidabad.com/doc/PLS-banking-Executive-Mechanism.pdf>
34. Bijan Bidabad, Mahmoud Allahyarifard. IT Based Usury Free Financial Innovations. Proceeding of ECDC 2010, 5th International Conference on e-Commerce in Developing Countries: with focus on e-Banking & e-Insurance. ECDC 2010, 15-16 September 2010. <http://www.bidabad.com/doc/non-usury-finance-it-en.pdf>
35. Bijan Bidabad, Stabilizing Business Cycles by PLS Banking and Ethic Economics. 2010. <http://www.bidabad.com/doc/pls-business-cycles-en.pdf>
36. Bijan Bidabad, Mahmoud Allahyarifard. Accounting Procedures for Rastin Profit and Loss Sharing (PLS) Banking. 2010.
37. <http://www.ghavanin.ir/>
38. Henderson, R., Quandt, P. (1982), Microeconomic theory, a mathematical approach. Mc-Graw Hill.
39. Mark, Karl, Capital, Vol. 1, Penguin, England.
40. Eatwell, J., M. Milgate, P. Newman (1988). The new Palgrave dictionary of economics. MacMillan.